

ROBERT ADJIET



NOORDBOEK

© 2024 Robert Adjiet | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: RAZA – Daphne van Langen  
Boekverzorging: Elgraphic

ISBN 978 94 6471 205 6  
NUR 521 | 730

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – [info@noordboek.nl](mailto:info@noordboek.nl).

De uitgeverij stelt alles in het werk om op milieuvriendelijke en duurzame wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Noordboek is onderdeel van  
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

[www.noordboek.nl](http://www.noordboek.nl)

# Inhoud

- I De Friese Vrijheid 7**
  - Friso*
  - De rode vaan*
  - Magnus*
- 2 Feit en fictie 21**
- 3 De reis naar binnen 24**
- 4 Codex Libertas 27**
- 5 Oost en West 32**
- 6 De politieke vrijheid 49**
- 7 Isaiah Berlin: Negatieve en positieve vrijheid 53**
- 8 Revolutie 61**
  - Friese vrijheidsstrijd*
- 9 De Slag bij Stavoren 71**
  - Grutte Pier*
- 10 Frij Fryslân 80**
  - Over heersers en overheersers*
  - De schurende vlakken van de vrijheid*
- 11 Les Fauves 98**
- 12 De vrijheid van de kauw en de vrijheid van de Fries 106**
  - Het parmantige kauftje*
  - Instinct of ratio*

- 13 De onvrije geest 126**  
*Goddelijke geest of kwestie van overleven?*
- 14 Friese geschiedbeleving 143**
- 15 Het verstand van de vrije geest 158**
- 16 Vrij, vrijen, vriend 170**  
*De etymologische vrijheid*
- 17 De liefdevolle Fries 184**
- 18 Terug naar de Friezen en hun vrijheid 193**  
*Van de vrijheid en de Fries*

# 1

## De Friese Vrijheid

De uitdrukkingen ‘Vrije Fries’ en ‘Friese Vrijheid’ zijn zo wijdverbreid dat je ze bijna als pleonasme zou kunnen ervaren. In de volksmond gaan de vrijheid en de Fries al sinds mensenheugenis hand in hand. Maar hoe zit dat nu precies met die vrije Fries? Wat is vrijheid eigenlijk? Wie zijn die Friezen? En wat is het verband tussen die twee? Aan de hand van enkele verhalen en beschouwingen laat ik hier graag een licht over schijnen.

Er bestaan enorm veel sages, mythes, legendes en verhalen over Friezen en de voortdurend door hen bevochten vrijheid. Deze verhalen geven een interessante blik in het verleden. Ze zijn een mengeling van feiten en ficties en vinden hun oorsprong in zowel het gevoel als de ratio. Ondanks het gebrek aan historisch-wetenschappelijke onderbouwing zijn deze oude overleveringen toch een goed startpunt om de vrijheid en de Friezen nader te beschouwen. Eerder tekende ik hierover al eens enkele bijzondere, door mij enigszins geromantiseerde, verhalen op. Het eerste verhaal gaat over de stamvader der Friezen, koning Friso, het tweede over een mythische rode vlag en het laatste over de Friese vrijheidsstrijder Magnus Forteman van Almenum.

*Friso*

Ergens langs de ruim 2.700 kilometer lange rivier de Ganges ligt, zo gaat het verhaal, het koninkrijk van de Indiase koning Adel, een afstammeling van Sem. En Sem is de oudste zoon van Noah. Van de ark. Adel is een markante, trotse en sterke koning die regelmatig met Mahout, de olifantendrijver, door zijn Indiase rijk rijdt op de rug van zijn olifant, *Elephas maximus indicus*. Adels Aziatische olifant is een majestueuze reus die met een waardige, bijna koninklijke tred geduldig zijn berijders vervoert. Licht heupwiegend laat hij de op zijn rug bevestigde troon ritmisch schommelen. Bij elke stap rinkelen zachte belletjes en wapperen kleurige doeken die de fraaie houtgesneden troon versieren en koning Adel uit de zon houden. Vanuit de verte lijkt het of er een vrolijke zwerm zacht gevleugelde Tinkerbelletjes aan het volksdansen is. En groot is dan ook de verassing als 's lands monarch daar dan op zijn log ogende olifant aan komt sjokken. Aan de troon is een lange met goud ingelegde vlaggenmast bevestigd. In de top van de mast hangt een helderrood vaandel dat zachtjes heen en weer waait bij iedere streling van de wind. Zo geniet Adel van prachtig groene valleien en eindeloze rivieren die slingeren door de weelderige jungle van zijn koninkrijk. In de verte ziet hij de hoge, besneeuwde bergtoppen van de Himalaya die al sinds miljoenen jaren stoïcijns neerkijken op Adels royale domein.

Het is de vierde eeuw voor Christus en het koninkrijk van Adel dijt langzaam maar zeker uit. Daarmee groeien echter ook de problemen. Het land van Adel lijdt steeds meer onder overbevolking, hongersnoden en oorlogen. Het volk wordt langzaam maar zeker ontevreden. Men begint te morren, de stem te verheffen en zelfs her en der wat te rellen. Om een naderende volksofstand, onlusten en nog meer ellende te voorkomen, moet de koning toch echt iets gaan doen. Hij moet zich een leider tonen, beslissingen nemen en knopen doorhakken. Na lang wikken en wegen en met pijn in zijn hart besluit Adel een groot deel van zijn bevolking het

koninkrijk uit te sturen. Weg ermee, terug naar een overzichtelijk aantal onderdanen en de teugels strak aantrekken. Zo wil Adel zijn land weer in het gareel krijgen. Hij maakt het zichzelf daarbij overigens niet gemakkelijk. Alleen onder leiding van zijn drie geliefde zonen vertrouwt hij het weg te zenden deel van zijn volk toe aan de onbekende wereld. De drie prinsen moeten voorgoed afscheid nemen van hun vader en keren het hun zo vertrouwde moederland voor altijd de rug toe. Het veilige thuisland met zijn kleurrijke natuur, de koninklijke tijgers, vriendelijke olifanten en geurige specerijen zal langzaam voor hen vervagen tot het niet meer is dan slechts een herinnering. Huis en haard worden noodgedwongen ingewisseld voor een barre tocht met onzekere bestemming.

In honderden boten zakken duizenden onderdanen onder leiding van de drie jonge mannen de Ganges af. Stroomafwaarts richting de zee. Zowel de vertrekkers als de achterblijvers valt het vertrek enorm zwaar. En om het verdriet en de opkomende heimwee te verwerken, stijgt uit de boten het troostend gezang op van een mantra. In de zeilmasten hangen talloze handgeweven mandala talismannen. In het weefsel van de talisman zijn mantra's gevlochten van de beschermster Maritse, godin van het Licht. De talisman is kort daarvoor gezegend tijdens een speciale *pūjā*, een persoonlijk ritueel waarbij de gelovige hindoe zonder tussenkomst van derden zijn of haar devotie 'bhakti' voor een godheid toont. Zo beschermt de talisman de reizigers tegen negatieve invloeden en nare gebeurtenissen. De talisman mandala verwijdert alle obstakels op deze reis en doet de positieve energie toenemen. Het hardop zingen en herhalen van het ingeweven mantra van Maritse doet de kracht van de talisman mandala verder toenemen. Daarom zingt het ingeschepte volk in eindeloze herhaling het mantra: 'Aum Maritse Mam Soham, Aum Maritse Mam Soham, Aum Maritse Mam Soham ...' De donkere, monotone en verdovende klanken van het volk sterven langzaam uit als koning

Adel aan de uiterste rand van zijn rijk de laatste schepen uitzwaait. Adel slaakt een diepe zucht, leegt zijn geest en dankt de goden voor hun beschermende aanwezigheid. Nu kan Adel in alle rust de overgebleven problemen in India het hoofd bieden.

Friso is de dapperste en moedigste van de drie prinselijke zonen van koning Adel. Maandenlang zwalkt hij met zijn immense vloot over de wereldzeeën. Eerst de Golf van Bengalen, waarin de Ganges uitmondt, vervolgens de Indische Oceaan, dan de Zuidelijke en Noordelijke Atlantische Oceanen en ten slotte de Middellandse Zee. De jonge prinsen belanden uiteindelijk in Macedonië, waar op dat moment Philippus II regeert. Friso en zijn Indiase volgelingen sluiten zich aan bij het leger van Philippus.

De Macedonische koning Philippus II en zijn vrouw Olympias hebben een zoon genaamd Alexander III van Macedonië. Hij is ongeveer even oud als Friso. Direct na zijn geboorte doet in Macedonië het verhaal de ronde dat niet Philippus zijn vader is maar dat Alexander is verwekt door de Griekse oppergod Zeus. Zo belandt Alexander als vermeende halfgod al van meet af aan op een voetstuk waar hij nooit meer vanaf zal vallen. Net als Friso is Alexander een knappe, sterke en lenige man. Behept met een goed stel hersenen en een moedige inborst. Hij is bedreven in de krijgskunst en een charismatisch leider. De prinselijke zonen Alexander en Friso liggen elkaar daarom ook goed. Ze hebben alle twee een goed tactisch inzicht en zijn in de strijd aan elkaar gewaagd. De jongemannen raken in deze tijd dan ook nauw met elkaar bevriend.

In 336 voor Christus slaat het noodlot voor Alexanders vader toe. Philippus II wordt vermoord tijdens het huwelijksceremonieel van zijn dochter Cleopatra. De dader wordt gepakt en er volgen jaren van onderzoek en rechtszaken. Maar de exacte redenen voor deze misdaad blijven tot de dag van vandaag vaag en onduidelijk. Niet lang na de dood van zijn vader volgt Alexander III hem op als koning van de Macedoniërs. Hij benoemt kort daarna



zijn goede vriend Friso tot generaal in zijn leger. De jonge vrienden rijgen vele militaire overwinningen aan. Ze veroveren het grote Perzische Rijk tot aan de rivier de Indus. De viriele jongemannen genieten van menig bacchanaal en spetterende orgies ter viering van hun grote militaire successen. Het zijn gouden tijden. Hun leven is goed in wat uiteindelijk een van de grootste rijken van de oudheid zal blijken te zijn. Alexander III van Macedonië is daarom ook beter bekend als Alexander de Grote. In 323 voor Christus wordt hij op 32-jarige leeftijd plotseling geveld door een hoge koorts. Een van de theorieën is dat syfilis hem heeft genekt. Dit lijkt ingegeven door het feit dat Alexander volgens de overlevering een aanzienlijk losbandig leven lijdt, gedreven door een uitbundig aanwezig libido. Naast vele echtgenotes en talloze kinderen is zijn goede jeugdvriend Hephaestion de grote liefde van zijn leven en tevens zijn minnaar. Ptolemaeus, een vriend van Alexander en Hephaestion, zou ooit hebben gezegd: 'Alexander, hij die nooit een oorlog verloor, werd wel verslagen door de dijen van zijn vriend Hephaestion.'

Na Alexanders vroegtijdige dood vertrekt Friso uit Macedonië. Hij scheept zijn volk weer in en vaart opnieuw de Middellandse Zee op. Als ze tussen de 'Zuilen van Hercules' doorvaren, nu beter bekend als de Straat van Gibraltar, bereiken ze de diepe en koude Atlantische Oceaan. Men houdt stuurboord aan en de reis gaat naar het noorden, richting de Lage Landen. In het nauwe Kanaal bevindt Engeland zich aan bakboord terwijl ze Frans Vlaanderen op stuurboord passeren als men de Germaansche Zee opvaart. Via het Vlie koerst Friso op land aan en na een lange tocht zet hij voor het eerst voet aan wal. Na alle omzwervingen en de vele veldtochten vindt Friso hier in het frisse, hoge noorden de rust die hij zoekt. De eindeloze Friese ruimte geeft hem de vrijheid om eindelijk te zijn wie hij is: de trotse vrije leider van een prachtig volk. Hij zoekt er een mooie plek uit en op een stuk vruchtbare grond langs een rivier bouwt hij twee grote tempels.

Een ter ere van zijn god Stavo en een voor zijn godin Tamfana. Friso settelt zich op deze plek, die voortaan de naam Stavoren zal dragen. Als een ware vorst bestiert Friso zijn nieuwe rijk en ontplooit zich tot een rechtvaardig stamhoofd. Friso trouwt met de wonderschone Swethirte. Samen met zijn 'sweetheart' krijgt hij twee zonen en twee dochters. Rond 320 voor Christus wordt zijn leiderschap beloond en wordt Friso officieel gekroond tot koning van het land dat naar hem wordt vernoemd, Friesland. Het land dat hem toebehoort, is overigens zeer gewild. Het Friese waddenslib is rijk aan gezonde mineralen en oligo-elementen en daardoor erg vruchtbaar. In de 68 jaar dat Friso hier regeert, beschermt hij manmoedig het door hemzelf gestichte koninkrijk tegen de vele invallen van Noorse volken, Vikingen en Deense krijgsheren. En tot zijn dood in 252 voor Christus behoudt hij de vrijheid voor zijn volk. Koning Friso, zoon van Adel uit de bloedlijn van Noah van den Ark, is hiermee de mythische stamvader en de naamgever van Friesland en de Friezen.

### *De rode vaan*

Straks vertel ik een verhaal over de belevenissen van de Friese vrijheidsstrijder Magnus Forteman, afkomstig uit het Harlinger Almenum. Magnus leeft van 791 tot 876 na Christus. Dat is ruim tien eeuwen na het overlijden van stamvader Friso.

De verhalen van Friso en Magnus vinden elkaar in de zogenoemde Magnusvaan. Deze bloedrode vaandel zou afkomstig zijn van de verre voorouders van Friso. De banier is namelijk eerst door Noah en vervolgens door diens oudste zoon Sem gedragen. Als directe afstammeling van Noah en Sem is koning Adel, de vader van Friso, uiteindelijk in het bezit gekomen van deze rode vlag. Op zijn olifantentochtjes nam Adel deze bijzondere vaandel altijd mee en hing hem aan de top van zijn zetel. Vervolgens heeft Friso deze rode vlag bij zijn exodus uit India meegekregen. Waarom

deze gift een betekenisvol gebaar betrof, wordt hieronder uit de doeken gedaan.

Het vaandel zou namelijk beschikken over vier uitzonderlijke krachten. Zo zou de rode vaan bescherming bieden tegen bliksem en storm, hij zou boze geesten weren en nare betoveringen breken, maar bovenal zouden de vaandeldrager en diens gevolg onoverwinnelijk zijn in de strijd. Zodoende beschermt de rode vlag Friso tijdens de loodzware omzwervingen over diepe wereldzeeën en helpt hem aan de vele overwinningen op zijn veldtochten. Als Friso vervolgens voet aan wal zet in Friesland om daarvan zijn nieuwe thuisland te maken, bergt hij de vaan op in de rijkversierde tempel van de godin Tamfana. Naar verluidt begraven de Friezen het vaandel enige tijd later toch weer ergens anders. Ergens op een geheime plek, diep in de grond. Dit om te voorkomen dat de heidense koning van Denemarken, met wie Friso op dat moment oorlog voert, het vaandel zal vinden en afpakken. Als de vlag in handen van de Denen zou vallen, zouden in het ergste geval de magische krachten ervan tegen de Friezen zelf kunnen worden gebruikt. Gelukkig krijgt de Deense koning de vlag niet te pakken. Friso wint de strijd en viert zijn zege. Maar de pret wordt helaas al snel gedrukt als het onfortuinlijke lot alsnog toeslaat. De Friezen kunnen het rode vaandel nergens meer terugvinden. Verwoede pogingen om de te goed verstopte vlag boven water te krijgen, stranden alle. En met het verstrijken van de tijd verstomt langzaamaan het gesprek over de verloren vaan. Tot zelfs in de ballades van troubadours en minstrelen de avonturen van de magische vlag onbezongen blijven. Zo glijdt het fameuze rode doek met het verlopen van de tijd in een diepe put van vergetelheid.

Vele honderden jaren later, in de herfst van 690, reist de Angelsaksische Clemens Willibrord, een heilige missionaris en aartsbischop – die later ook bekendstaat als de ‘apostel der Friezen’ – met

zo'n twaalf metgezellen vanuit het zonnige Frankrijk richting het natte Friesland. Een enorme tocht en onderneming in die tijd. Willibrord wil daarmee het voorbeeld volgen van Jezus Christus, die immers ook rondtrok om zijn boodschap aan de wereld te verkondigen en overal het christendom te prediken.

Het is een warme, windstille herfstnacht als Willibrord en de zijnen na een lange dag rusten onder een heldere sterrenhemel. Ze hebben al vele honderden kilometers afgelegd, de benen zijn vermoeid maar het gemoed nog energiek. Als de avondhap is weggespoeld met wat bier is de slaap snel gevat. In een droom verschijnt dan plots een engel aan aartsbisschop Willibrord. Een bron van stralende energie openbaart zich boven hem. Een luchtig, zwevend wezen, licht en doorzichtig en met vrouwelijke gratie. Met haar ranke, fragiele vinger wijst zij naar een bijzondere plek ergens aan de oever van de Eems. Fluisterend, met een stem zoet als honing en betoverend als een sirene, vertelt zij Willibrord dat daar, precies op die plek aan het einde van haar vinger, het beroemde, rode vaandel van Friso en diens voorouders begraven ligt. Verrukt en een beetje verbaasd door deze wonderlijke droom ontwaakt Willibrord. Een missie is geboren. Willibrord en zijn metgezellen ondernemen een uitgebreide zoektocht naar de rode vaan die Friso ooit heeft begraven. De aangewezen plek wordt gevonden en de vlag opgegraven. De rode vaan belandt, na wat omzwervingen, enkele decennia later bij de leider en de nieuwe, trotse vaandeldrager van de Friezen. En dat is Magnus Forteman van Almenum.

### *Magnus*

Magnus is een Fries in hart en nieren. Zoon van Gustavus Forteman uit Almenum, een grote man uit een pieplein gehucht. Ten tijde van Magnus' geboorte schurkt Almenum dicht tegen Harlingen aan, als een kind in de armen van z'n moeder. De vader van Magnus bouwt in 777 na Christus in Almenum de eerste kerk in Friesland. Gustavus sticht zo het allereerste christenkerkje in Wes-

tergoo, het land gelegen tussen de wateren het Vlie en de Laauwers. Dit bedoord wordt gebouwd op de hoge terp van het dorp Almenum. Die terp is destijds aangelegd op een al bestaande, natuurlijke, hoog opgeslibde kwelderwal. Het christenkerkje is een simpel houten gebouw met een rieten dak. Naar verluidt zou de oudste 'Noorsche Stabkirche' model hebben gestaan voor deze kerk. En de meest eenvoudige Noorse staafkerk is een klein, rechthoekig gebouwtje met een schip en klein koor. Kenmerkend voor de Stabkirche zijn de hoekpalen, ofwel de 'staven', en het kader van timmerhout met op drempels rustende muurplanken. Het houten kerkje in Almenum, dat in 777 na Christus ongeveer 10,25 bij 22,5 meter meet, wordt op een gegeven moment verwoest door brand maar daarna ook weer opgebouwd. Zo'n vierhonderd jaar later, in de twaalfde eeuw, wordt het houten kerkje afgebroken en vervangen door een tufstenen kerk met een bijbehorende toren. Men geeft deze kerk dan een romaanse signatuur en hij wordt gewijd aan de aartsengel Michaël. De kerk staat op dat moment bekend als de Sint-Michaëlkerk maar wordt in de volksmond ook wel de Dom van Almenum genoemd.

Ergens in het midden van de zestiende eeuw wordt het terpdorp Almenum geannexeerd door Harlingen en daardoor valt ook de kerk binnen de nieuwe vestingwallen van de steeds verder uitdijende havenstad. In de loop der tijd breidt men het eenvoudige, tufstenen gebouw uit tot een tweebeukige kerk. Tuffiet, het sedimentair gesteente van vulkanisch materiaal dat in de Almenumer dom is verwerkt, is mogelijk afkomstig uit het tufwingebied de Eifel. De zachte, makkelijk te bewerken steensoort heeft helaas als nadeel dat het relatief snel verweert en afbreekt. De tufstenen kerk in Almenum is een paar honderd jaar later dan ook al zó bouwvallig dat hij in 1772 wordt afgebroken. Vervolgens bouwt men een nieuwe, grote kerk op het grondplan van een Grieks kruis met korte armen. Dit is een typisch voorbeeld van de zogenoemde Hollands protestantse centraalbouw. In die tijd houdt